

Науково-дослідний напрям діяльності національних бібліотек як стратегічна складова системи національного інформаційного суверенітету

Одним з важливих напрямів діяльності національних бібліотек у контексті зміцнення національного інформаційного суверенітету є підготовка інформаційно-аналітичних матеріалів та здійснення наукових досліджень, у першу чергу на замовлення органів державної влади. Розуміння владою специфіки сучасного етапу суспільного розвитку, проведення потрібних змін, на які сформувався суспільний запит, їх підготовка, вироблення необхідних рішень та наступна ефективна реалізація цих рішень є запорукою стабільного суспільного поступу. Водночас кожен з етапів ухвалення управлінських рішень потребує відповідного інформаційного забезпечення. Ступінь адекватності визначення владними структурами стратегічних та нагальних суспільних потреб значною мірою залежить від того, наскільки повним сформується уявлення їх представників про процеси, що відбуваються в державі та світі, тобто від ступеня їх перебування в інформаційному контексті суспільно-політичних процесів. Визначення стратегічних шляхів задоволення сформованих у суспільстві потреб, у свою чергу, потребує збирання й аналітичного опрацювання наявної інформації стосовно суспільно-політичної практики, історичного досвіду, специфічних рис даного соціуму, його політичної свідомості тощо. Отже, необхідною умовою ефективною управлінської діяльності є формування відповідної інформаційної бази, підготовленої за безпосередньої участі бібліотек.

В умовах інформаційного протистояння, яке супроводжується поширенням інформації маніпулятивного характеру, дезінформації та недостовірної інформації, питання формування інформаційної бази прийняття управлінських рішень стає проблемою, від ефективності вирішення якої може залежати не лише локальний результат протистояння – наприклад, іміджеві здобутки або втрати, – а і саме існування політичної системи і навіть держави. Отже, якісне інформаційне забезпечення процесу прийняття управлінських рішень є основоположним функціональним елементом національного інформаційного суверенітету.

У зв'язку з цим доречним буде зробити наголос на тому, що провідні дослідні центри, які є флагманами процесу інформаційного забезпечення органів державної влади, – Дослідницька служба Конгресу США (Congressional Research Service – CRS), Бюро дослідницької та правової інформації (Research and Legislative Reference Bureau – RLRB) Японії, Довідковий відділ з права й ухвалення рішень (Law and Decision Making Reference Department – LDMRD) Китаю, в Україні – Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ) – створені і функціонують як підрозділи національних бібліотек.

Відмінною рисою цих і подібних до них структур є організація наукових досліджень, спрямованих на вирішення широкого кола політичних, економічних, соціально-гуманітарних проблем державної ваги.

Так, Бюро дослідницької та правової інформації Національної парламентської бібліотеки Японії з 2001 р. проводяться міждисциплінарні дослідження, які являють собою вивчення основних національних політичних проблем, що потребують тривалого міжпредметного підходу. Проектна група складається зі співробітників різних наукових підрозділів, пов'язаних з конкретною темою.

Міждисциплінарні дослідження включають обмін думками з експертами і польові дослідження як всередині, так і за її межами Японії, а також аналіз інформації з друкованих джерел і електронних ресурсів, зокрема інтернет-інформації. Протягом останніх років практикується також проведення «Міжнародного політичного семінару», для участі в якому для обміну думками та обговорення питань запрошуються іноземні фахівці. Крім того, деякі дослідження також проводяться за участю зовнішніх експертів, яких запрошують до співпраці в проектних командах.

Результати таких міждисциплінарних досліджень публікуються у вигляді «Міждисциплінарного дослідницького звіту» (Interdisciplinary Research Report). Починаючи з 2001 р., кожного року обирається певна тема, за якою і проводяться міждисциплінарні дослідження (див. таблицю)¹.

Таблиця

Теми міждисциплінарних досліджень

Роки	Назва теми
ФР 2001	Управління ризиками у сфері стихійних лих
ФР 2002	Управління у надзвичайних ситуаціях у більшості країн
ФР 2002-2003	Реформи в США з 1980-х років
ФР 2003-2004	Старіння суспільства з малою кількістю дітей
ФР 2004-2005	Регіональне пожвавлення
ФР 2005-2006	Сучасний стан і майбутні виклики, пов'язані з розширенням ЄС
2006	Зміцнення миру
2006-2007	Проблеми імміграційної політики та зарубіжних працівників у суспільствах з тенденцією депопуляції

¹ Hirose J. Anticipatory Research of the National Diet (Parliamentary) Library Japan: A Major Research Resource for the Diet (Paper submitted to IFLA/WLIC 2013, Library and Research Services for Parliaments Section) // National Diet Library Newsletter. – N 191, October 2013. – Mode of access: http://www.ndl.go.jp/en/publication/ndl_newsletter/191/917.html; Services for the National Diet – providing legislative support / National Diet Library Newsletter. – N 161, June 2008. – Mode of access: http://www.ndl.go.jp/en/publication/ndl_newsletter/161/611.html; Toward Establishing a Sustainable Society: Interdisciplinary Research Report (Abridged) / Research and Legislative Reference Bureau, National Diet Library. – Mode of access: <http://www.ndl.go.jp/jp/diet/publication/document/2011/201005.pdf>.

2007–2008	Проблеми неповнолітніх
2007	Роль парламенту у забезпеченні громадянського контролю
2008–2009	Політичні проблеми Японії в міжнародному контексті
2008	Політика нової адміністрації Австралії Вплив послаблення регуляційної політики в економічній сфері Розгляд тенденцій розвитку Японії в парламентах зарубіжних країн
2009–2010	До становлення суспільства сталого розвитку
2011	Відновлення Японії через технології та культуру
2012	Американо-японські відносини після президентських виборів 2012 р.

Команда проекту складається з науковців з декількох науково-дослідних підрозділів, які в режимі гнучкого робочого графіку в тісній координації один з одним вивчають певну проблему під різними кутами зору і за допомогою різних методів дослідження. Такі проекти зазвичай реалізуються від одного до двох років.

У сфері дослідницьких інтересів Бюро – виборча, парламентська та конституційна реформи, регіональна система, децентралізація, адміністративна реформа, реформа державної служби, територіальні питання, проблема військової бази США, споживчий податок, бюджет, грошово-кредитна політика, ядерна енергетика. Останнім часом посилена наукова увага приділяється також таким питанням, як стратегії зростання, розвиток сільського господарства, катастрофічне зростання відходів, радіоактивних матеріалів, готовність до стихійних лих, відновлення і реконструкції, громадські роботи, залякування, університетська реформа, пенсія, витрати на медичне обслуговування, зайнятість ².

Експерти Бюро дослідницької та правової інформації здійснюють два види досліджень: «За запитом» з питань компетенції членів комітетів обох палат парламенту, політичних партій, та дослідження за власною ініціативою. Останні можна віднести до «прогностичних досліджень», тому що в процесі їх виконання розглядаються проблеми законодавчого характеру, які в перспективі з великою долею імовірності перебуватимуть у центрі уваги законотворців і потребуватимуть наукового аналізу. Фактично йдеться про підготовку напрацювань під майбутні запити парламентарів. «Випереджальні» дослідження є важливою частиною науково-дослідної діяльності Бюро.

Як зазначає експерт Бюро Ю. Хіроші (Junko Hirose), ці два види досліджень пов'язані між собою, як передне і задне колеса велосипеда. Цілі випереджального дослідження полягають у розробці науково-дослідних ресурсів для майбутніх досліджень за запитами користувачів з метою підготовки і вдосконалення дослідницької бази і розширення науково-дослідного потенціалу. Результати випереджальних досліджень у підсумку

²National Diet Library. – Mode of access: <http://www.ndl.go.jp/jp/diet/service/works.html>.

стають одним з основних ресурсів, який дає змогу відповісти на дослідницькі запити швидко³.

Перед початком кожної чергової сесії парламенту кожен дослідний підрозділ Бюро визначає основні проблеми для досліджень з тих питань, які значаться в порядку денному сесії і містяться в дослідницьких запитах парламентарів, і працює за обраною тематикою, готуючи науково-дослідні звіти та аналітичні огляди.

Кожен дослідний підрозділ має представити «Базовий план дослідницьких робіт» (Basic Research Work Plan) відділу до Відділу планування досліджень (Research Planning Division) Бюро. План містить у собі основні очікувані законодавчі ініціативи порядку денного сесії парламенту, план досліджень кожного дослідника, назву дослідницької доповіді, над якою працюватиме експерт, тип публікації, обґрунтування актуальності доповіді та доцільності її підготовки, її відношення до законодавчої діяльності і орієнтовну дату публікації. Кожен дослідник повинен написати принаймні одну наукову доповідь на рік.

Результати планування обговорюються в Комітеті з планування і для кожного відділу затверджується його план роботи. Комітет з планування координує і роботу з публікації аналітичних оглядів.

Після завершення виконання експертом дослідницького завдання, керівник та експерт науково-дослідного підрозділу вивчають підготовлений науковий матеріал та складають рецензію (звіт) з основними висновками, який додається до стандарту публікації. Проект доповіді направляється до офісу Служби міждисциплінарних досліджень (Interdisciplinary Research Service). Провідні спеціалісти та експерти офісу вивчають всі представлені проекти доповідей перед публікацією та готують відповідні письмові рецензії – лаконічні, точні, об'єктивні і незаангажовані, у яких, зокрема, зазначається відношення підготовленої публікації до законодавчої діяльності та перспективи реалізації викладених у доповіді пропозицій. Два рівня рецензування гарантують якість інформаційної продукції Бюро.

Після публікації великого дослідницького звіту експерт, який готував звіт, проводить презентацію на «Семінарі з політики» (Policy Seminar) для членів парламенту та їхніх співробітників. У 2011 фінансовому році Бюро було проведено 23 таких семінари, на якій у сукупності були присутні 576 парламентарів та їхніх співробітників.

---

³ Hirose J. Anticipatory Research of the National Diet (Parliamentary) Library Japan: A Major Research Resource for the Diet (Paper submitted to IFLA/WLIC 2013, Library and Research Services for Parliaments Section) // National Diet Library Newsletter. – N 191, October 2013. – Mode of access: http://www.ndl.go.jp/en/publication/ndl_newsletter/191/917.html.

Матеріали проведених досліджень викладаються в серії монографій, публікація яких здійснюється нерегулярно, у вигляді доповідей за результатами великих науково-дослідних проектів – міждисциплінарних та науково-технічних досліджень, науково-дослідного проекту з вивчення зарубіжних Конституції. Приблизний обсяг кожної монографії становить 100–300 сторінок⁴.

Всебічні і надійні законодавчі дослідження і аналіз, які мають бути своєчасними, об'єктивними, авторитетними та конфіденційними, з метою інформаційного забезпечення діяльності законодавчого органу здійснюються Дослідницькою службою Конгресу Бібліотеки Конгресу США.

CRS – один з найбільших підрозділів Бібліотеки Конгресу. В її складі на сьогодні 350 політичних аналітиків, юристів та інформаційних співробітників (при загальному штаті Служби 675 і Бібліотеки 3597 співробітників). У свою чергу Служба поділяється на міждисциплінарні дослідні підрозділи, кожен з яких складається з галузевих секцій: відділи американського права (American Law) і політики (Domestic Social Policy), закордонних справ, оборони і торгівлі (Foreign Affairs, Defense and Trade), уряду і фінансів (Government and Finance) та ресурсів, науки і промисловості (Resources, Science and Industry). Група знанневого обслуговування (The Knowledge Services Group) надає допомогу в дослідженнях політичним експертам у кожному з п'яти підрозділів.

Найбільш затребуваним на сьогодні напрямом діяльності CRS є інформаційна підтримка законодавчого процесу, яка здійснюється у формі підготовки аналітичних матеріалів (звітів щодо досліджень, довідок), рефератів, перекладів, брифінгів, відеопрезентацій, індивідуальних консультацій конгресменам та їхнім співробітникам.

Інформаційно-аналітичні звіти CRS містять визначення проблеми, її фон та стратегічні дослідження, огляд минулого й очікуваного законодавства, бібліографію слухань, звіти Конгресу, хронологію подій та довідкові джерела. Це можуть бути короткі огляди близько семи сторінок, або ґрунтовні дослідження. Звіти можуть подаватись у вигляді політичного аналізу, економічних або юридичних досліджень, статистичних оглядів. Метою підготовки таких матеріалів є чітке визначення місця проблеми в законодавчому контексті. Щорічно готується понад 700 таких звітів, причому кожен з них містить точну, об'єктивну та оперативну інформацію з проблеми. Показово, що в переліку «10 найбільш затребуваних урядових документів», складених Центром розвитку демократії та технологій (Center for Democracy and Technology), звіти CRS посіли перше місце.

Широта й глибина експертизи, що проводиться експертами CRS – від законів, економіки і закордонних справ до оборони та національної безпеки, громадського врядування, освіти, охорони здоров'я, імміграції, енергії, захисту

---

⁴ Там само.

навколишнього середовища, науки і техніки – дають змогу Службі, швидко мобілізуючи в гнучких групах співробітників, забезпечувати комплексні дослідження складних питань, що стоять перед Конгресом.

CRS надає законодавчому органу США компетентну допомогу не лише в дослідженні природи і характеру проблем, що постають перед Конгресом, а й в оцінці та визначенні стратегічних варіантів та пропозицій їх вирішення.

Відповідно до звіту CRS за 2009 р.⁵, в умовах світової фінансової кризи Служба здійснювала аналіз ефективності методів економічного стимулювання і надавала допомогу конгресменам та їхнім співробітникам у процесі формулювання, обговорення та виконання Акта Американського Відновлення та Реінвестування 2009 р. (American Recovery and Reinvestment Act of 2009). Оскільки Конгрес обговорював заходи щодо зміцнення фінансової системи, CRS у допомогу реформуванню фінансового сектору проводила аналіз основних елементів споживчого кредитування та пов'язаних із цим юридичних питань.

У сфері зовнішньої політики аналітики Служби здійснювали аналіз американських військових операцій в Афганістані, ситуації в Іраку, забезпечували інформаційний супровід дебатів стосовно виборчої динаміки Ірану, ядерних амбіцій цієї держави та санкцій щодо неї. Серед проблем, що перебували у фокусі уваги дослідників CRS – знищення Усами Бін Ладена (Osama bin Laden's Death: Implications and Considerations) (2011 р.), піратство (Piracy off the Horn of Africa) (2011 р.), питання співробітництва з іншими країнами у сфері ядерної енергетики (Nuclear Cooperation with Other Countries: A Primer) (2011 р.), «Нарощування потенціалу держав-партнерів шляхом надання допомоги сил безпеки» (Building the Capacity of Partner States Through Security Force Assistance) (2011 р.), «Передача звичайних озброєнь в країни, що розвиваються, 2004–2011» (Conventional Arms Transfers to Developing Nations, 2004–2011) (2012 р.), «Чи працює іноземна допомога? Спроба оцінити зарубіжну допомогу США» (Does Foreign Aid Work? Efforts to Evaluate U.S. Foreign Assistance) (2013р.), «Договір про всеосяжну заборону ядерних випробувань: передумови і сучасні досягнення» (Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty: Background and Current Developments) (2013 р.), «Угоди про вільну торгівлю: вплив на торгівлю США і наслідки для торговельної політики США» (Free Trade Agreements: Impact on U.S. Trade and Implications for U.S. Trade Policy) (2014 р.) та багато інших⁶.

---

⁵ Congressional Research Service fiscal year 2009 Annual Report. – Mode of access: http://www.loc.gov/crsinfo/about/crs09_annrpt.pdf.

⁶ Congressional Research Service – Index 7 JUN 2014 // Public Intelligence Blog. – Mode of access: <http://www.phibetaiota.net/2013/07/congression-research-service-catalog/>.

Визнанням ефективності діяльності Служби стало нагородження 264 її співробітників 363 спеціальними преміями.

У Китайській Народній Республіці посилення інтелектуальної складової у бібліотечних процесах, орієнтація не лише на надання послуги, а й на проведення досліджень як основи підвищення ефективності інформаційного супроводу реформ стало відповіддю Національної бібліотеки Китаю на потребу модернізації економіки країни та прискорення соціально-економічного розвитку в другій половині минулого століття. Досить промовистою у цьому контексті стала реорганізація в 1975 р. Довідкового відділу (Reference Department) у Довідково-дослідний відділ (Reference Research Department), одним із завдань якого стало інформаційне обслуговування центральних державних органів влади. У 1988 р. серед 100 співробітників відділу працювало близько 20 експертів з філософії, історії, літератури, права, фізики, хімії, математики, географії, які були запрошені або з інших відділів бібліотеки, або взагалі з інших інститутів.

Відділ проводив важливі наукові дослідження для уряду та неурядових організацій, зокрема «дослідження нафтових матеріалів у розвинених країнах» (investigation on petroleum materials in developed countries) для Комісії з науки і технологій (Scientific & Technological Commission), вивчення «тенденцій розвитку науки і технологій у розвинутих країнах» для Комітету науки і технологій Пекіну (Science and Technology Committee of Beijing).

Для того, щоб допомогти деяким урядовим організаціям у визначенні стратегії аграрної політики, експерти бібліотеки знайшли та опрацювали велику кількість матеріалів стосовно розв'язання аграрної проблеми в США, рівня механізації сільського господарства інших країн, розв'язання проблеми прибутку з одиниці площі в агросекторі Японії, а також стосовно питань електрифікації, механізації, перевезень і добрив провідних країн з ринковою економікою з наступною адаптацією результатів досліджень до особливостей умов Китаю.

Протягом 14 років відділом було дано понад 30 тис. висновків з різних питань і отримано подяки уряду, академічних установ та окремих користувачів.

Наприклад, з метою надання потрібної інформації Бюро з торгівлі та промисловості (Commerce and Industry Bureau) у його роботі з удосконалення Закону про недобросовісну конкуренцію (Law of Unfair Competition Act) відділом було проаналізовано 11 законів і регулятивних актів інших країн. Експерти відділу компілювали інформацію стосовно організації парламентської системи контролю за рубежем (Foreign Parliamentary Supervising System) для Загального офісу Всекитайських зборів народних представників (General Offices of the National People's Congress).

Для Міністерства авіаційної та аерокосмічної промисловості Китаю (Ministry of Aviation and Aerospace of China) експерти бібліотеки провели аналіз

літератури з питань дослідницької політики США та її ефекту на американську економіку впродовж наступних 30 років.

У 1998 р., відповідно до рішень XV Всекитайських зборів щодо вдосконалення якості законодавства в складі Національної бібліотеки Китаю було створено Довідковий відділ з права й ухвалення рішень (Law and Decision Making Reference Department – LDMRD). Спочатку новостворений відділ був тісно пов'язаний з Довідково-дослідним, остаточно відокремившись у самостійну структуру у 2007 р. Його місією стало забезпечення інформаційного обслуговування законодавчого процесу і процесу ухвалення рішень органами державної влади. Заснування відділу такої спеціалізації започаткувало новий період в історії Національної бібліотеки Китаю у її обслуговуванні центральних державних органів⁷.

Вартим уваги є той факт, що саме ті країни, у структурі національних бібліотек яких успішно функціонують дослідні підрозділи, що здійснюють інформаційний супровід процесу прийняття управлінських рішень, відрізняються високим рівнем економічного розвитку та політичною стабільністю.

Що ж до вітчизняного досвіду функціонування дослідних підрозділів у структурі національних бібліотек, то слід зауважити, що недосконала нормативно-правова база та брак фінансування не дають змоги таким відділам здійснювати повномасштабні міжпредметні дослідження, обмежуючи дослідницьке поле інформаційно-комунікаційною тематикою. Ті ж питання, що виходять за вказані межі, вивчаються на рівні аналітичних звітів і оглядів, які, незважаючи на їх актуальність, якість виконання й суспільне значення, не можуть претендувати на статус наукових досліджень.

Водночас, враховуючи посилення інформаційної складової в сучасних суспільно-політичних конфліктах, можна стверджувати, що результати наукових досліджень тенденцій і специфіки розвитку інформаційного середовища під впливом поширення електронних технологій, наслідків інтенсифікації інформаційно-комунікаційних обмінів у глобальних масштабах, підвищення ефективності функціонування соціальних медіа створюють науково-методичне підґрунтя для вироблення державної політики у сфері забезпечення національного інформаційного суверенітету... ***(Гранчак Т. Науково-дослідний напрям діяльності національних бібліотек як стратегічна складова системи національного інформаційного суверенітету // Центр досліджень соціальних комунікацій (<http://g.ua/DpeX>).***

---

⁷ Li, W. Ch. A History of reference services in the National library of China, 1928–2008 // World library and information congress: 75th ifla general conference and council 23–27 August 2009, Milan, Italy. – Mode of access: <http://www.ifla.org/files/hq/papers/ifla75/90-chun-en.pdf>.